

Makale Gönderilme Tarihi: 06.05.2019 – Makale Kabul Tarihi: 27.05.2019

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN *GÖKYÜZÜ* ROMANINDA YENİ İNSAN TİPİNİN ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ezgi ALDEMİR*

Özet

Cumhuriyet döneminin önemli sanatçılarından Reşat Nuri Güntekin, özellikle romanlarıyla, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerini geliştirmeye çalışmıştır. *Yeşil Gece* ve *Çalılıkusu* gibi en çok bilinen romanlarında eski ve yeni zaman arasındaki çatışmayı söz konusu eden yazar, bu romanlarında eğitim konusunu öncelerken *Gökyüzü* romanında da benzer olarak yeni insan tipine odaklanır. Romanda hurafeler, batıl inançlar, büyüler eleştirilir. *Gökyüzü* romanında Cumhuriyet'in ilanından sonra devlet eliyle gerçekleştirilen inkılapların toplum içindeki sorgulanması işlenmiştir. Bu çalışmada yazarın Türk edebiyatındaki yeri üzerinde durulmuş, *Gökyüzü* romanı kısaca tanıtılmış, kitaba adını veren gökyüzü kavramı diğer romanlarından hareketle değerlendirilmiş, romandan hareketle yazarın Cumhuriyet dönemindeki yeni insan tipi eleştirisi üzerinde durulmuştur. *Gökyüzü* romanında II. Meşrutiyet'ten beri devam eden "Yeni Hayat" bağlamındaki yeni insanın genel özellikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı, *Gökyüzü*, Yeni insan tipi.

THE OBSERVATION ABOUT THE CRITISM OF NEW HUMAN IN REŞAT NURİ GÜNTEKİN' S *GÖKYÜZÜ* NOVEL

Abstract

Reşat Nuri Güntekin, one of the most important artists of republic period, has tried to improve the main values of State of The Republic of Turkey, which is newly founded, especially with his novels. While the writer, that has mentioned the collision of new-time and old-time in his most known novels like *Yeşil Gece* and *Çalılıkusu*, was prioritising the subject of education in these novels, has focused new human type in *Gökyüzü* novel comformably. At this novel, superstitions and magic are criticized. In *Gökyüzü* novel, he has discussed the interrogation of the revolutions of the state with in the society after proclamation of the republic. At this study, the place of the writer on Turkish literature has been fastened on, *Gökyüzü* novel has been introduced shortly, the notion of the word 'sky' that named *Gökyüzü* novel has been compared with reference to his other novels, and the criticisms of the writer about new human type at republic period has been reposed on with reference to the novel. At *Gökyüzü* novel, the general qualifications of the new human in the context of "New Life" that is progressing from Second Constitutional Era is been observed.

Key Words: Reşat Nuri Güntekin, Turkish Literature of Republic Period, *Gökyüzü*, Yeni İnsan.

* Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Giresun. ezgi.aldemir.568@gmail.com

Giriş: Reşat Nuri Güntekin'in Türk Edebiyatındaki Yeri

Edebiyat dünyasına 1917 yılında *Diken* dergisinde yayımlanan 'Eski Ahbab' adlı uzun öyküsüyle giren Reşat Nuri Güntekin, 1918-1919 yılları arasında *Nedim*, *Büyük Mecmua*, *İnci*, *Dersaadet* gibi dergi ve gazetelerde kendi adıyla ve Hayrettin Rüştü, Mehmet Ferit gibi takma adlarla öyküler ve piyesler yayımlar. İlk romanı olan *Harabelerin Çiçeği*, *Zaman* gazetesinde tefrika edilir. Kitap olarak basılan ilk romanı ise *Çalığışu*'dur. İlk olarak *Vakit* gazetesinde tefrika edilen bu roman, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalığışu* yazarı olarak ün kazanmasını sağlar.

Hulusi Geçgel, Reşat Nuri Güntekin'in romanlarını duygusal ve toplumsal romanlar olmak üzere iki döneme ayırmanın mümkün olduğunu söylemektedir. Ona göre; Reşat Nuri Güntekin'in sanatının ilk dönemlerini oluşturan *Çalığışu*, *Dudaktan Kalbe*, *Akşam Güneşi*, *Bir Kadın Düşmanı* romanlarında;

"[...] maceraya dayalı bir olay örgüsü etrafında, bireylerin duygusal ilişkileri üzerinde durulmuştur. Sanatçı, bu romanlarında, kişileri çevresinden ve sorunlarından soyutlamadan almış; arka planda bir fon olarak kalsa da, taşra kasabalarında geçen olayları, Anadolu insanını ve güç yaşam koşullarını yalın bir dille ve akıcı bir üslûpla yansıtmıştır.

Reşat Nuri, 1928'de yayımladığı "Yeşil Gece" romanıyla birlikte sanat hayatının ikinci dönemine girer. Çocukluğu bir askerî doktor olan babasının görevi nedeniyle küçük Anadolu şehirlerinde geçen sanatçı, Anadolu insanının yoksulluk, cahillik, bağınazlık vb. sorunlarını; Tanzimat'tan beri yaşanan batılılaşma özentisi ve doğurduğu sorunlar, kaybedilen değerler, kuşaklar arası çatışma gibi toplumsal olayları öne çıkarır" (Geçgel, 2006: 222-223).

Yeşil Gece başta olmak üzere *Yaprak Dökümü*, *Acımak*, *Kızılıcak Dalları* ve *Gökyüzü* romanları ise sanatının ikinci dönemini oluşturan romanlarından. Reşat Nuri'nin 1935 yılında yayımlanan *Gökyüzü* romanı sanatının ikinci evresini oluşturur. Romanda Cumhuriyet'in ilanından sonra kabul edilen tekke ve zaviyelerin kaldırılması kanunundan hareketle toplumun körü körüne inandığı batıl inançları ve bu hurafe cinsinden inanmalara Cumhuriyet'in inkılâplarını yaymada bir nefer olacak yeni insanın takındığı tutumları eleştirdiği görülmektedir.

"Tanzimat'tan cumhuriyete kadar roman, çok genel bir ifade ile söyleyecek olursak, batılılaşmanın doğurduğu problemleri, geleneğin ailedeki, toplumdaki, siyasal hayattaki çözülme emarelerini, yenileşmenin zaruretlerini ve yollarını işlemiştir" (Narlı, 2012: 18). İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte bu gibi sorunsallar yerini milli idealizmi içeren konulara bırakır.

"Milli idealizm, yakın geçmişin siyasal ve kültürel eleştirisi, inkılaplarla gelen yeniliklerin benimsenip özümsemesi çalışmalarına dönüşür ve bu dönüşme, Halide Edip'i, Reşat Nuri'yi, Yakup Kadri'yi ortaya çıkarır. Bu romancıların kişileri artık uzak bir idealin hayali peşindeki kahramanlar değildirler. Yeni Türkiye'nin nasıl kurulduğunu, nasıl ayağa kalkıp modernleşeceğini, halkın eskimiş kültürel değerlerinden nasıl arınacağını anlatırlar" (Narlı, 2012: 138).

Gökyüzü romanı da böyle tematik bir yapı içermektedir. Vaka zamanı olarak İkinci Meşrutiyet öncesi döneminden itibaren süregelen romanda bu dönemin eleştirisi yapılır. Romanda daha sonra devlet eliyle gerçekleştirilen tekkelerin kapatılması hususu dikkati çeker. Kahraman anlatıcı bütünüyle bu yeniliğin savunucusu durumundadır. Cumhuriyet'in onuncu

yılına gelindiğinde batıl inançların, vehimlerin insan vücudunda diri bir şekilde yaşıyor olmasını eleştirir.

Gökyüzü Romanı

1935 yılında yayımlanan *Gökyüzü*¹ romanı üç kısımdan oluşur. Birinci kısımda roman, “1931 yazının ilk haftasındaydı” (Gökyüzü, Tarihsiz: 5) tabiriyle başlar ve son kısımda “Mayıs 1939...” (Gökyüzü, Tarihsiz: 230) tabiriyle sonlanır. Tekil bakış açısıyla (Tekin, 2011: 53) yazılmış olan romanda ana karakter olan kahraman anlatıcının ismi verilmez. Kahraman anlatıcı birinci kısımda sürekli olarak geçmişiyile iç içedir. Sütkardeşi Raşit Çocuk’un emeklilik haberiyle kendi hayatını sorgulayan kahraman anlatıcı, birinci kısımda kırk yıllık hayatının muhasebesini yapar. Sultan II. Abdülhamit döneminde Tıbbiye talebesi iken hükümete sergilediği korkusuz tutumları nedeniyle dört senelik Trablus sürgününe gönderilen anlatıcı, buradan Paris’e kaçar. Paris’te İttihatçılar ile vakit geçirir. Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte İstanbul’a geri döner. Döndüğünde otuz beş yaşında olan kahraman anlatıcı, “*Bundan sonra İpse’nin: ‘Yalnız adam yegâne kuvvetli olan adamdır’ sözünü kendime düstur edineceğim [...]*” (Gökyüzü, Tarihsiz:32) diyerek tek başına bir hayat sürmeyi tasarlar. Kahraman anlatıcı memleket içinde onca boğuşma, çarpışma cereyan ederken vakalar karşısında daima seyirci ve tenkitçi bir yaklaşımla Lozan’dan sonra gerçekleşen inkılapları hep dışarıdan, kenardan ve uzaktan bir göz olarak seyreder. Buna karşılık kahraman anlatıcı; “*Ben daima bir hür fikir havarisi oldum. İlim denen şeye daima bir köle sadakatiyle inandım ve bağlı kaldım. Gökyüzü masalları temelinden yıkılmadıkça, insanlığın kurtulmuş sayılamayacağını, istiklâllerin en güç elde ediliri olan fikir istiklâlinin ancak böyle kazanılacağını daima yüksek sesle söyledim*” (Gökyüzü, Tarihsiz:33)diyerek romanda toplumun yeni insan-aydın tipini temsil eder.

Gökyüzü romanında kahraman anlatıcı; romanın anlatma zamanında altmış yaşındadır. Kahraman anlatıcı geçirdiği sürgün hayatı boyunca, fikir bağımsızlığına erişmek için inandığı yolda bütün bir hayatını feda eder. Vazgeçtiği sevgilerini, ümitlerini evlatlık olarak yanına aldığı Sevim ve Trablus’tan bu yana arkadaşı olan Mükerrerem ile tamir etmeye çalışır. Kendini herhangi bir dine bağlı kabul etmeyen kahraman anlatıcı, “*Ben, insanın gökyüzüyle alakâsını kesmedikçe tam insan olmayacağına inanmış kızıl bir ate; o, ahretle dünya arasında bir nevi telsiz telgraf acentesi kurmaya kalkmış bir insan...*” (Gökyüzü, Tarihsiz:46) diyerek tanıttığı arkadaşı Mükerrerem’in isprizizma konusundaki görüşlerine inanmasa da Sevim ile birlikte Bursa’da bir isprizizma gecesine katılır. Romanın ikinci ve üçüncü kısımları katıldıkları bu gece sonunda hastalanan Sevim’in hastalığı çerçevesinde gelişme gösterir.

Romanda Yansıtılan Gökyüzü Kavramı ve Diğer Romanlarla İlişkisi

Reşat Nuri Güntekin’in romanı bir bütün olarak incelendiğinde, yazarın romanına adını da verdiği gökyüzü kavramıyla temas etmek istediği noktanın toplumun dinî inanış temayülleri olduğu anlaşılır. 1935 yılında yayımlanan romanın vaka zamanı geriye dönüş tekniği kullanılarak İkinci Meşrutiyet öncesi dönemden 1939 yılının mayıs ayına kadar ki süreyi kapsamaktadır. Bu süre içerisinde kahraman anlatıcı, Cumhuriyet’in ilanından sonra kabul edilen tekke ve zaviyelerin kaldırılması kanunundan haber vermektedir. “*Cumhuriyet’in üzerine oturduğu ilkeler ve yaşanan köklü değişimde bu tür kurumlara yer yoktur. [...] Nitekim Bakanlar Kurulunun 2 Eylül 1925 tarihli talimatnamesi ile 773 tekke ve 905 türbe kapatılarak eğitim kurumu olarak değerlendirilmek üzere Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir*” (Kılınçkaya, 2005: 394)

¹Güntekin, Reşat Nuri (Tarihsiz). Gökyüzü (13. baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

“*Birtakım inkılâpların yapılmaya başlandığı bir devirde, cumhuriyet ilkelerini yerleştirmeye çalışan, cumhuriyet ideolojisine sıkı sıkıya bağlı yazarlar, yeni rejimi övmek maksadıyla, romanlar kaleme almışlardır*” (Yalçın,2002: 169). Reşat Nuri de bu yazarlardan biridir. *Gökyüzü* romanında Cumhuriyet’in onuncu yılında, İslam inancının öğretilerinin toplumda yanlış anlamlandırılması sonucu ortaya çıkan batıl inançların ileri boyutlara götürülmesini, bağnazlığa dönüşmesini ve buna toplumun okumuş yazmış kesimlerinin de bağlanmasını eleştirir.

Batıl inançların vehimlerine kapılmış toplum cehalet içinde sürüklenir. Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte oluşturulmaya çalışılan yeni hayat tarzında batıl inançlar, cehalet savaş açılması gereken bir durum olarak kabul edilir. Ziya Gökalp’in Selanik’te geliştirdiği Yeni Hayat² tarzının en büyük düşmanı ise cehaletin getirdiği batıl inançlar ve aşırıya kaçan örf ve adetlerdir.

Reşat Nuri, Ziya Gökalp’in yeni nesil inşası çerçevesinde, memleketin istiklalini ‘gökyüzü masallarının’ taassubundan kurtulmuş yeni insana bağlar. Bu doğrultuda Yeni Hayat tarzının gerektirdiği bu öğretiyi, romanında batıl inançların vehimlerine kapılmış yeni insana dair sunduğu eleştirileriyle yerleştirmeyi amaçladığı düşünülebilir.

Gökyüzü romanında kahraman anlatıcı, herhangi bir dine inanmadığını açıkça söylemektedir. Kahraman anlatıcının; “*Bizim neslin birçok çocuklarının müşterek hikâyesi*” (*Gökyüzü*, Tarihsiz: 46) olarak adlandırdığı bu durum, kendisi için de yabancı bir şey değildir. Çevresinde bulunduğu karakterlerin de herhangi bir inanç göstergesi bulunmamaktadır. En yakın arkadaşı Mükerrrem’de onun gibi itikatsızdır. “*Mükerrrem de benim gibi atedir. Şu farkla ki ben, aşağı yukarı kendimi bildim bileli öyleyim. Hemen hiç din terbiyesi görmedim. İlk gençliğimde dünya benim için öyle doluydu ki, gökyüzünde bir başka hayat düşünmek ihtiyacını duymadım, tabii bir zaruret gibi gördüm*” (*Gökyüzü*³, Tarihsiz:46). Küçük yaşta anne-babasız kalıp yatılı mekteplerde büyüyen Sevim’in de itikatsız bir şekilde yetişmiş olduğu görülmektedir. “*Sevim, görünüşte benden daha itikatsizdir. Her şeyi kökünden budar ve benim çırağım olmakla övünür*” (*Gökyüzü*, Tarihsiz:58). Kahraman anlatıcı, “*Yoksa gökyüzü illeti, denildiği gibi insanlığın hamurunda olan bir şey değil de ona sonradan katılan ve yayılabildiği yerlerde salgılar yapan bir yabancı maya mı?*” (*Gökyüzü*, Tarihsiz:89) sorusuyla sorguladığı gökyüzü meselesiyle büyük bir çatışma içindedir.

Reşat Nuri’nin başka romanları incelendiğinde karakterlerin genel olarak inançlarını yitirme, itikatsız olarak yetişme, ‘gök’ten bir şey umamama gibi ortak özelliklerinin bulunduğu dikkat çekmektedir. *Gökyüzü* romanından önce, 1928 yılında yazılmış olan bir diğer romanı *Yeşil Gece*’de ana karakter Ali Şahin öğretmen, babasının ilmiye sınıfından olması sebebiyle medrese eğitimi alır. Dört sene İstanbul’da Somuncuoğlu medresesinde aldığı eğitimin sonunda medreseye düşman olur ve medreseden inançlarını yitirerek ayrılır. Buradan öğretmen okuluna geçer. Romanda Ali Şahin öğretmen de yeni insanın tipik örneği olarak yansıtılır. *Gökyüzü* romanındaki yeni insanı yansıtan kahraman anlatıcı gibi oda din taassubu sonucu gerçekleşen bağnazlığı eleştirmektedir. Ali Şahin öğretmen, odasına ışığı vuran yeşil kandilin yansımalarıyla buhranlı bir gece geçirir. Bunun sonucunda inançların; insan vücuduna sonradan yerleştiğine ve ufak bir sendelemede vehimleriyle insan vücudunda tekrar belirmediğine kanaat getirir. “*Ah şu insanlık... Asırlardan beri içimizde yaşadıkları, hamurumuza karıştıkları için midir nedir bazı vehimlerimizi beynimizden, kalbimizden tamamıyla söküp atamıyoruz. Ölmüş*

² Konuyla ilgili çalışma için bk. Hatem Türk, “Ziya Gökalp ve Yeni Hayat” Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 12(30) 2017, 463-474. Ayrıca bk. Zafer Toprak (2017), Türkiye’de Yeni Hayat, Doğan Kitap, İstanbul.

³ Yazarın bu yazıya konu olan *Gökyüzü*, *Yeşil Gece* ve *Yaprak Dökümü* romanlarının elimizdeki nüshalarında basım tarihi yer almadığından metin içi kaynak göstermede yazarın soyadı “Güntekin” yerine romanın adı verilmiştir.

gibi görünüyorlar... Fakat yine yorgunluk, düşkünlük zamanımızı buldukları gibi yine dalımıza biniyorlar, diye sızlandı” (Yeşil Gece, Tarihsiz:69).

Reşat Nuri'nin 1930 yılında yayımladığı *Yaprak Dökümü* romanında da inanç kavramını, 'gök' kelimesi ile ifade ettiği görülmektedir. Babîâli yetiştirmelerinden olan Ali Rıza Bey de *Gökyüzü* romanındaki kahraman anlatıcı gibi itikatsız bir adamdır. Değişen toplum yapısı sonucunda çocuklarının ahvalini düşünmektedir. Ali Rıza Bey'in gökten umulacak bir şey bulunmamasına kanaat getirdiği halde gökten medet umduğu görülmektedir. *“İtikatsız bir adam olmasına, gökten beklenecek bir şey bulunmamasına rağmen dua ediyor: Yarabbi; sen çocuklarımı muhafaza et! diye ellerini açıyordu”* (Yaprak Dökümü, Tarihsiz:11).

Gökyüzü Romanında Yeni İnsan Eleştirisi

Raşit Çocuk'un emeklilik haberiyle kırk yıllık hayatının muhasebesini yapan kahraman anlatıcı kendi hayatını kıyaslamaya başlar. Raşit Çocuk'u basit bir insan olarak değerlendiren kahraman anlatıcı altmış yaşına geldiğinde kendisinde anlatacak bir mazi bulamamaktadır. Kendisini dünyaya gelen nadir insanlardan biri olarak gören kahraman anlatıcı, bu noktada kendisine oluşturmuş olduğu hayat programını hatırlar. Onun hayat programındaki meselelerinden biri insanların zihinlerini karıştıran dinî meselelerdir.

“Bundan başka dünya kurulalıdan beri halledilmemiş birtakım büyük davalar, muammalar vardı; Allah, din, ruh, cennet, cehennem ve saire davaları... Bunlar yalnız zihinleri karıştırmak, insanları ümit, tereddüt, korku gibi yıpratıcı duygular içinde kıvrandırmakla kalmıyorlar, milletleri kıtaları birbirine düşürüyor, boğazlatıyorlardı. Demek ki ben, müspet bilginin son basamağına çıktıktan sonra oradan metafizik ve meçhul âlemine doğru bir uçuş hareketi yapmalı, yeryüzüne bu işler hakkında kati bir haber getirmeliydim” (Gökyüzü, Tarihsiz: 11).

Kendisinin herhangi bir dine bağlı bulunmadığını söyleyen kahraman anlatıcı din konusunda sürgünden bir kurtuluş ümidiyle yanlarına gittiği Jön Türklerle dahi bir anlaşmazlık yaşar.

“Onlar Şûra-yi Ümmet'in başına “Ve emrühüm şûrâ” hadisini yazmışlar, gazeteyi “Sancak-ı Şerif”e çevirmişlerdi.

Ben dinsizdim. “Neler yapmalıyız”ı yazarken model olarak yalnız laik Fransa'yı alıyordum. Peygamber bandırasını açarak memlekete girmeyi, hükümet kuvvetinin yarından fazlasını gene Şeyhislâm'ın eline bırakmayı, eskisi gibi hacısına, hocasına ayrı ayrı kavuk sallamayı, doğru bulmuyordum. Hatta bunu halka karşı bir samimiyetsizlik, ilk bir aldatma sayıyordum.

İnkılâp yap; memlekette yeni bir idare ilân et. Sonra en küçük bir ilerleme adımı atacağıın zaman, “Şeyhislâm'ı acaba nasıl kandırsak?”, “Softalar acaba ne derler?” diye düşün. [...] En sade bir fen meselesinden büyük bir suç işler gibi korka korka bahset! Buna inkılâp değil, maskaralık, adam aldatma derler” (Gökyüzü, Tarihsiz: 23).

Kahraman anlatıcı kendisini *“ilme ve nazariyeye çok inanmış bir ate”* (Gökyüzü, Tarihsiz: 24) olarak tanımlamaktadır. Kahraman anlatıcı bu söylemleriyle kafasında kurguladığı yeni insan tipine dair ilk eleştirisini sunmaktadır. Kahraman anlatıcıya göre onun çevresindekiler her işi yalnız akıl ve mantık çerçevesinde yapmalıdır. Gökyüzü masallarının oluşturduğu batıl inançlara kendini kaptırmamalıdır.

Romanın ikinci kısmı kahraman anlatıcı, Sevim ve Mükerrerem'in Bursa'da yapılacak olan isprizma gecesine gitmeleriyle şekillenir. Kahraman anlatıcının en yakın arkadaşı Mükerrerem de onun gibi hiçbir dine bağlı değildir. Buna karşılık isprizmaya merak salmış birsidir. *“Mükerrerem atedir; eski masum itikatlarına, cennet, cehennem, ahret, ebedî hayat hayallerine bir daha dönmesine imkân yoktur. Fakat isprizma onu başka bir yoldan başka bir mistisizme doğru götürmektedir”* (Gökyüzü, Tarihsiz: 46). Onun bu isprizma olaylarına merak salması kahraman anlatıcı için hurafelerin başka bir boyutudur.

Sevim, Amerikan Koleji'nden diplomasını almış yeni zaman çocuğudur. Sevim de kahraman anlatıcı gibi itikatsızdır ve gökyüzü masallarına inanmamaktadır. Romanda yeni neslin temsilcisi konumunda olan Sevim, Bursa'da yapılacak olan isprizma gecesine inanarak gelenleri ise eleştirmektedir. Kendisini masal ve hurafeden arındırmış olarak tanımlayan Sevim kendisine model olarak kahraman anlatıcıyı almaktadır. Basit bir insan olarak değerlendirdiği genç Turgut'u ve yepyeni bir adam olarak nitelediği Mükerrerem'i ise kahraman anlatıcı karşısında eleştirmektedir.

“Zaten Turgut daha uzun konuşmaya değmez... [...] Ama ya Mükerrerem?... Şeytan çekici gibi adam. Böyle budalalıklara nasıl inandığını aklım almıyor. Biraz sonra seyredeceğimiz maskaralığı düşünün... Bir alay saçlı, sakallı insan, muhacirlerin evinde ruhları görmeye gidiyor... Turgut gibi gençleri bir türlü, yaşlıları bir türlü... Bu halle bu memleketi nasıl yeni bir memleket haline getireceğiz? Siz, onların hiçbirine benzemiyorsunuz. Bu yaşınızda yirmi yaşında bir çocuktan daha genç fikirlisiniz” (Gökyüzü, Tarihsiz: 80).

Onların hurafelere inanmış olması yeni zamanın çocuğu olan Sevim'i memleketin ahvali noktasında endişelere sürüklemektedir. Sevim'e karşılık bu isprizma gecesine öğretmenlerin de katılıyor olması romanın üzerinde durduğu yeni insan tipine dair eleştirilerden bir diğeridir.

Reşat Nuri Güntekin'in eserlerine genel olarak bakıldığında öğretmenlere büyük bir önem verdiği görülmektedir. Yazar, *“Bir sürgün yeri sayılan Anadolu'ya ilk gönüllüler olarak öğretmenleri göndererek Anadolu'nun çeşitli sorunlarını onların ağızından okuyucuya aktarmıştır. Reşat Nuri, bir eğitimci olduğu için Anadolu'yu kalkındırmada en büyük görevin öğretmenlere düştüğü inancındadır”* (Önertoy, 1984: 18-19). Bunlar arasında, *Çalığı* romanından Feride, *Yeşil Gece* romanından Ali Şahin Öğretmen gibi tanınmış roman karakterlerini saymak mümkündür. Reşat Nuri'nin *Gökyüzü* romanında ise farklı olarak inkılabın ve yeni bilgilerin meşalesini elinde bulundurması gereken öğretmenleri, Sevim ve kahraman anlatıcı ağızından eleştirdiği görülür.

Yeni insanın önemli temsilcilerinden olan genç öğretmene eleştiri ise ilk bakışta; yeni zamanın çocuğu olan Sevim tarafından yapılmaktadır.

“Hepsi neyse ne ama ben, en ziyade şu Ürkmez midir, Yılmaz mıdır nedir... O genç mektep hocasına acıyorum. Gündüz mektepte çocuklara “Biz genç cumhuriyetin çocukları... Karanlığı yıktık, taassubu kestik, hurafeyi astık. Bir elimizde inkılâbın bayrağı, bir elimizde yeni bilgilerin meşalesi, nereye gidiyoruz biliyor musunuz?” diye kim bilir ne edebiyatlar yapmıştır? Gündüz yeni fikre, gece meczup fizik muallimiyle elektrikçi şeyhin peşinde gökyüzüne... Hadi canım, bu kadar maskaralık olmaz! ...” (Gökyüzü, Tarihsiz: 83).

Kahraman anlatıcı romanda kendisini fikir bağımsızlığına erişme noktasında en kuvvetli kişi olarak tanımlamaktadır. Buna karşılık ruh çağırma seansının yapılacağı evin sahibinin;

okuyup yazdığı şüpheli olan bu halk adamının, gökyüzü masallarına inanmaması kahraman anlatıcının dikkatini çeken bir durumdur. Bu halk adamının karşısında inkılâbın savunucusu durumunda bir nefer olması gereken genç ferdin, kahraman zabitlerin ve öğretmenlerin tutumu ise kahraman anlatıcının özellikle eleştirdiği noktalardan biridir.

“İçeri sofadaki masanın başında araba araba bilgi ve enerji var. Eski fizik hocaları, hukuk âlimleri, granitten oyulmuş bir kahraman büyük zabitler, fert olarak belki hiç, fakat yeni inkılâp ruhunun bir tezahürü olarak her kuvvetten daha kuvvetli olması lazım gelen genç muallimler var. Görünüşte bana çok yakın olan bu insanlarla iki ayrı cinsten hayvan kadar farklıyız. Öte taraftan mektep, medrese görmemiş bu halk adamıyla aramızda hiçbir inanış farkı yok. İkimiz de toprağın üstündeki büyük boşluğa aynı evhamsız gözle bakıyoruz” (Gökyüzü, Tarihsiz: 89).

Sevim gibi kahraman anlatıcının da isprizma gecesine katılanlar arasında en çok eleştirdiği kişi yirmi beş yaşındaki genç öğretmendir. Zavallı olarak adlandırdığı öğretmen isprizma masası başında yılgınlıkların en büyüğünü yaşayan kişidir.

“Muallim Çoşkun Yılmaz’a gelince, öyle sanıyorum ki, yılgınlıkların her türlü o zavallının kafası içinde hallaç tokmağı gibi durmadan işleyip ötüyordu: “Gafil” ile “Gorko”yu görmek korkusu; görmemek korkusu; perde ardında bir şey bulunduğuna inanmamakla acaba bir suç işliyor muyum korkusu, inanmakla inkılâp çocuğu, yeni mektep hocası töresine aykırı ayıp bir şey yapıyor muyum korkusu; hatta, galiba ilâve olarak da “maarif müdürü duyarsa ne der?” korkusu...” (Gökyüzü, Tarihsiz: 91).

Bu gezi sonucunda girdikleri perili bir evde Sevim’in rahatsızlanmasıyla romanın ikinci ve üçüncü kısmı, Sevim’in hastalığı ve bu hastalığın etrafında gelişen olaylar üzerine şekillenir. Sevim’in hastalığına tıbbi yollardan bir türlü çözüm bulunamaz ve hastalığının sebebi bir türlü anlaşılabilir. Uzak akrabaların gelip onunla ilgilenmeye başlamasıyla hastalığa ilkel yollardan çözüm aranmaya başlanır. Cumhuriyet’in ilanından birçok seneler sonra, batıl inançlara karşı açılan savaşın onuncu yılında, hastalığa eski zaman kadınlarından olan Bedia yengenin tütsü ile tedavi teklifiyle yaklaşılr. Eski zaman ile yeni zaman insanının karşılaştırılmasının yapıldığı romanda Sevim’in yaptığı gibi kahraman anlatıcı eski zaman insanından çok yeni nesil insanını eleştirmektedir.

“Bedia yenge, yetmiş beşlik bir eski zaman kadınıdır. [...] Onun bir sinir hastalığını tütsü ile tedavi etmek istemesinde şaşılacak bir şey yoktu. Şaşılacak şey eski bir mebusun, bir büyük nafia mühendisinin, senelerce kadın cemiyetlerinde çalışmış, yazı yazmış, konferans vermiş bir yeni kadının, yeni nesilden yüksek tahsil görmüş yirmi beş yaşında bir bankacının bu sözleri ürkmüş ve inanmış bir çehre ile dinlemesi, yarı bunak bir büyükanne sayıklamasından imdat umması idi” (Gökyüzü, Tarihsiz: 206-206).

Anlatıcının gökyüzü masallarına karşılık verdiği asıl savaş, yapılan bu teklifi kabul etmemesinden sonra başlamaktadır. Cumhuriyet’le birlikte büyüye, hurafeye açılan savaşın onuncu yılında anlatıcı bütün aileye, bu fikre inanmış bütün eski ve yeni insanlara karşı tek başına mücadele etmeye çalışmaktadır.

Fakat hastalığa hiçbir çare bulunamaması ve kahraman anlatıcının Bedia yengeden etkilenerek kafasında canlandırdığı bazı olaylar, kendi kendine oluşturduğu vehimler fikirlerinin yavaş yavaş değişmesine neden olur. Sevim’in dokuz ay boyunca süregelen

hastalığının sonucunda eriyip giden hali, kahraman anlatıcının yavaş yavaş ‘gökyüzünden’ medet ummasına neden olur. Artık kendisiyle, roman boyunca eleştirdiği, yeni insan tipinin temsilcileri arasında hiçbir fark görmemeye başlar.

“Bütün hayatında bir hür fikir havarisi olduğunu söylemekle övün; insanlığın ve memleketin bütün istikbalini masal ve hurafeye karşı kazanacağı istikbalden bekle, inananları zaafı itham et; göğe el açan biçareleri ayıpla, kendini vehimden kurtulmuş insanın en mükemmel modeli olarak ileri sür, sonra günün birinde bir çocuğun anlaşılmasız hastalığı karşısında ne yapacağını şaşır, Afrikalı bacılara tütsü yaktırmaya, putperest düğünü yaptırmaya kalk. Dünyada hiçbir düşkünlük, bununla ölçülemez, hiçbir zaaf, bir insanı bu kadar küçültüp alçaltamazdı” (Gökyüzü, Tarihsiz:235).

Nihayetinde kahraman anlatıcı, kendisinde köklü ve kuvvetli bir şekilde bulunan fikir bağımsızlığını, ihtiyarlığın acımasız vehimlerine kaptırarak sendeler ve kendisini batıl inançların etkisine kaptırır. “[...] benim en köklü ve kuvvetli zannettiğim bir kanaatimde sendelememi de tabii görmek lâzımdır. Herkes ihtiyarlar, her ihtiyarlayan sendeler ve düşer” (Gökyüzü, Tarihsiz: 240). Bu durum, *Gökyüzü* romanında idealize bir tip olarak sunulan kahraman anlatıcının, romanın sonunda roman boyunca eleştirdiği yeni insan tiplerine karşılık kendini de eleştirmesine neden olur. Romanda kendisini fikir bağımsızlığına erişme noktasında en kuvvetli kişi olarak tanımlayan kahraman anlatıcı, romanın sonunda fikir adamlarının da sendelemesini kabul etmeli diyerek kendini savunur. Nihayetinde ise romanını “Ne çıkar, biz artık rollerini bitirmiş, cemiyete vereceğini vermiş mütekaatleriz. Kemal yaşındayken ne yapabildikse ancak onları saymak lâzım... Elverir ki yarım eserlerimizi devam ettirenler bulunsun; arkada bıraktığımız yerler boş kalsın” (Gökyüzü, Tarihsiz: 240) diyerek sonlandırır. Kahraman anlatıcının romanın sonunda böyle bir itirafta bulunması, roman türünde çözümlemenin sağlıklı yapılabilmesi için son söze dek sabretmek gerektiğini göstermektedir.

Sonuç

Reşat Nuri Güntekin’in duygusal ve bireysel olmak üzere iki döneme ayrılan romanlarının; ikinci döneminde incelenebilecek olan *Gökyüzü* romanı, sosyal bir eleştiri niteliğindedir. Romanlarında genel olarak toplumu ilgilendiren konular üzerinde duran yazar, *Gökyüzü* romanında da yeni insan tipinin eleştirisini vererek toplumsal bir konuya değinir. İkinci Meşrutiyet’le birlikte Cumhuriyet döneminde Yeni Hayat çerçevesinde yayılmaya çalışılan yeni insan algısı aydınlar arasında kabul görür. Toplumun neferleri olarak görülen aydınlar, Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte yerleştirilmeye çalışılan inkılapları halka anlatmaya ve benimsetmeye çalışır. Bu doğrultuda yeni insan öğretisini yaymaya çalışan Reşat Nuri Güntekin, *Gökyüzü* romanında ismini vermediği kahraman anlatıcının hayatı üzerinden de yeni insan tipinin bireysel olarak yaşadığı buhranlar ve ihtiyarlığın verdiği vehimler ile değişmez zannedilen köklü kanaatlerinin sendeleyebileceği üzerinde durarak yeni insan tipine farklı bir bakış açısıyla yaklaşır.

Kaynakça

- Geçgel, Hulusi (2006). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı (Genişletilmiş 2. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Güntekin, Reşat Nuri (Tarihsiz). Gökyüzü (13. baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, Reşat Nuri (Tarihsiz). Yaprak Dökümü. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güntekin, Reşat Nuri (Tarihsiz). Yeşil Gece. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kılınçkaya, Mehmet, Derviş (Ed), (2005). Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (6. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Narlı, Mehmet (2012). Roman Ne Anlatır / Cumhuriyet Dönemi (1920-2000) Türk Romanı Üzerine Tematik Bir Tasnif ve Değerlendirme. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Önertoy, Olcay (1984). Cumhuriyet Dönemi Türk Roman Ve Öyküsü (1. Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Toprak, Zafer (2017). Türkiye’de Yeni Hayat, İstanbul: Doğan Kitap.
- Tekin, Mehmet (2011). Roman Sanatı (9. Basım). İstanbul: Ötüken.
- Türk, Hatem (2017). “Ziya Gökalp ve Yeni Hayat” Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of TurkishorTurkic12(30), 463-474.
- Yalçın, Alemdar (2002). Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946). Ankara: Akçağ Yayınları.